

מבט על, גיליון 369, 12 בספטמבר 2012

האם ניתן להציב קו אדום ביחס לאיראן?

אפרים אסכולאי

ניתן להגדיר "קווים אדומים" כפעולות, פעילויות או מצבים, המחייבים נקיטת פעולות מתחייבות מסוימות לתיקון המצב. מטרת הצבת קווים אלה היא כפולה: ליצור הרתעה ביחס לביצוע פעולות או פעילויות אלה, ולהגיע למסקנה כי המצב חמור דיו בכדי להצדיק תגובה. קווים אדומים, מדומים או אמיתיים, הוצבו בעבר כחלק מאסטרטגיות ההתמודדות עם סוגיית הגרעין האיראני. קווים אלה הוגדרו, ומאוחר יותר נחצו מבלי שננקטה פעולה כלשהיא – לבד מתגובה מילולית.

סוגיית הקווים האדומים עולה כעת מחדש, כחלק מהבנה מוצעת בין הממשל האמריקני לבין ישראל, שנועדה להוריד את מפלס המתח בין שתי המדינות. נקודת המחלוקת המרכזית נעוצה בכך שלפי ההערכות בישראל אירן כבר הרחיקה לכת בתוכניתה לפיתוח נשק גרעיני, והיא נמצאת בשלב שבו היא מסוגלת לייצר נשק גרעיני על פי שיקול דעתה, בעוד שהממשל האמריקני סבור כי עדיין יש די זמן להגיע ל"פתרון דיפלומטי" בסוגיה זו.

כמו כן, ארה"ב מעריכה, כי היא תדע מספיק זמן מראש אם האיראנים החליטו לבצע "פריצה גרעינית" ולפסוע בנתיב הקצר יחסית לקראת ייצור נשק גרעיני. "טיימס אופ ישראל" דיווח כי ב-10 באוגוסט, 2012, גיי קרני, דובר הבית הלבן, אמר כי ארה"ב "יש היכולת לראות מה קורה בתוכנית הגרעין האיראנית", והוסיף כי היא תדע "אם טהרן קרובה להשגת נשק גרעיני. כמו כן, ברצוני להוסיף כי יש לנו עיניים – אנו יכולים לדעת מה קורה ביחס לתוכנית, ואנו נדע אם וכאשר איראן תבצע מהלך המכונה "פריצה גרעינית" (breakout) לקראת השגת נשק גרעיני." מאוחר יותר, ציין הדובר כי הוא התייחס בדבריו לאנשי הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית המורשים לפקח על אתרי הגרעין של איראן. הצהרה זו, הציבה במידה מסוימת קו אדום לאיראן.

מדבריו של דובר הבית הלבן משתמעות שתי הנחות: הראשונה היא שמערכת המודיעין האמריקנית חסינה מטעויות, והשנייה היא שפקחי הסבא"א יגלו את ה"פריצה" של איראן שיאפשר להם להשמיע התראה אמינה במועדה. הבעיה היא שישראל איננה שותפה להנחות אלה, ואכן, יש קושי של ממש באימוצן. כפי שמלמד ניסיון העבר, המודיעין אינו חסין מפני טעויות, וסבא"א מוגבלת ביותר בכל מה שנוגע לסמכויות הפיקוח שלה, בפרט באיראן. הסתמכות על המודיעין עלולה להוביל לביטחון מוגזם ולקריאה לא נכונה של העובדות בשטח, והסיכונים, לפחות מבחינתה של ישראל הינם גבוהים מדי.

כדי שקווים אדומים יהיו יעילים, עליהם למלא כמה תנאים. עליהם להיות מוגדרים היטב ומציאותיים, ולהתייחס למדדים מוגדרים; עליהם לבוא בעיתם, למען יישאר די זמן לנקיטת פעולות מנע; השלכות חציית הקווים חייבות להיות חמורות דיין כדי שייחשבו למרתיעות, ויש להבהיר אותן היטב לצד האחר, או אפילו לפרסמן.

הצבת הקו האדום בנקודת הפריצה עשויה להיות יעילה רק אם השלכות חצייתו יהיו חמורות דיין מבחינתה של איראן. במבט כולל יותר, הבה נבחן תרחיש של פריצה גרעינית על רקע התנאים המפורטים דלעיל. כדי להיחשב מוגדר היטב, המונח "פריצה" טעון הגדרה ברורה. האם חציית דרגת העשרה של עשרים אחוזים ממלאת אחר תנאי זה? האיראנים כבר פתחו במסע לדה-לגיטימציה של קריטריון זה, והצהירו כי הם מתכננים להשתמש באנרגיה גרעינית ככוח הנעה לצוללות, הליך שיחייב שימוש באורניום מועשר בדרגה גבוהה (טענה שאיננה בהכרח נכונה מבחינה טכנית). האם עבודה על מנגנון הפיצוץ של נשק גרעיני מהווה בבחינת קו אדום? על פי הסימנים המצטברים בסבא"א, נראה כי האיראנים כבר פועלים בנתיב זה מזה זמן.

האם הקו האדום הנוגע לפריצה תחום במסגרת הזמן הנכונה והמתאימה? כנראה שלא. ככל שעובר הזמן, איראן משכללת את טכנולוגיית הפריצה שלה וצוברת מאגר הולך וגדל של אורניום מועשר בדרגה נמוכה. בשל מודיעין לא ודאי (בפרט אם מקורו בצוותי הבדיקה והפיקוח של הסבא"א), המידע בכל הקשור לפעילויות הפריצה הגרעינית של איראן יתעכב במידה משמעותית. מה תהיינה ההשלכות של חציית הקו האדום? האם ארה"ב מוכנה לנקוט פעולה צבאית לבלימת התקדמותה של איראן בייצור נשק גרעיני? אף על פי שארה"ב הצהירה כמה הצהרות ביחס לאפשרות זו, היא מעולם לא התבטאה בעניין זה בשפה ברורה. האם היא מוכנה ונכונה לנקוט פעולה צבאית בהינתן האות מקהילת המודיעין מחר? התשובה לכך מאוד לא וודאית. העובדה שארה"ב טענה כי עדין יש די זמן למציאת פיתרון דיפלומטי עשויה לרמוז גם על כך שהיא לא הפנתה אזהרה כלשהי או אפילו הציבה אולטימטום בפני איראן, ולפיכך התנאים השלישי והרביעי שהוגדרו לעיל לא התמלאו. האם ניתן להחיל קו אדום חלופי?

בהחלט כן. מדובר פשוט בהצבת תאריך יעד. תאריך יעד אפשרי יכול להיות מועד לאימוץ של החלטות מועצת הביטחון ביחס לאיראן. תאריך יעד אפשרי אחר עשוי להיות כרוך לשיחות האינסופיות עם אירן, בעוד מדינות ה-P5+1 מציבות את דרישות ההסדר לתקופת הביניים: השעיית העבודה במתקן ההעשרה בפורדו; הפסקת העשרת האורניום ברמה של עשרים אחוזים, והעברת כל מאגר האורניום המועשר בדרגה של עשרים אחוזים אל מחוץ לשטחה של איראן. אם ייקבע תאריך יעד לביצוע פעולות אלה, לצד איום בפעולה צבאית במקרה של אי מילוי אחר תנאים אלה, יוכל הדבר להיחשב לקו אדום סביר. תאריך היעד לא צריך להיקבע למועד עתידי מאוחר, כדי לא לאפשר פריצה גרעינית איראנית וייצור של פצצה גרעינית ראשונה; הוא ניתן לאימות; האיום חמור דיו; בעיקר אם הוא משוגר מכיוונה של ארה"ב; והוא יהיה מוכר וידוע היטב לכל האיראנים. לקו אדום זה יתרון נוסף: הוא יוכל לשמש שלב ראשון בתהליך ארוך יותר, מבלי לתבוע כניעה מוחלטת של אירן לתביעות מועצת הביטחון וסבא"א כבר למן ההתחלה (ואפילו אלה אינם השלב הסופי בהסדר אפשרי).

האם הדבר בר-ביצוע? קרוב לוודאי שלא, לפחות לא בנקודת הזמן הזו, לפני הבחירות הקרובות בארה"ב. החיסרון הברור בהצבת מסגרת זמן הוא שהדבר קושר את ידיהם של שני הצדדים, וכופה על איראן לקבל החלטה, אם היא מאמינה לקו האדום, ומנגד - מניע את הצד שהציב קו זה לפעולה. לעת הזאת, לאיראן נוח לא להתמודד עם אולטימטום, וארה"ב אינה נמצאת במצב שבו היא נאלצת לנקוט פעולה.

לפיכך, נראה כי הדיבור על הצבת קווים אדומים הוא לא יותר משיטה להפחית מעוצמת נקודות המחלוקות הפומביות בין ממשלות ישראל וארה"ב, לפחות עד לאחר הבחירות. עם זאת, הסוגיה האיראנית רק תלך ותחמיר – ותהיה הפיכה פחות, ככל שיעבור הזמן.